

УДК: 332.145:338.23

О.М. Усикова, М.О. Корнієцька

DOI: 10.36919/2312-7872.2.2019.96

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ СФЕРИ КУЛЬТУРИ

У даній статті представлено особливості фінансування культури, як соціально вбудованої практики. Основою будь-яких ділових відносин є площина спільності інтересів, будь-які ділові відносини (і не тільки), які починаються не стільки з грошей, матеріально-технічної бази, або навіть ідеї, а з самовизначення, усвідомлення своїх власних реальних інтересів. Тому головним ресурсом сфери культури (як і будь-якої справи) є самовизначення особистості, точніше – сама особистість та її самосвідомість. Ніякі амбіції влади не в змозі передбачити всі чинники та повноцінно регулювати розвиток культурних процесів. Тому виграс, в кінцевому рахунку, не тільки фірма, але і держава в цілому. Емпіричні дослідження оцінки та порівняння показують, що практика створення метрик, облікових процедур та інших форм числових уявлень, що позначають основні ресурси, пов'язана з соціальними інтересами та інституційними переконаннями. Обґрунтовано, що культурні ресурси та виробництво культури виступають, як ключові рушії економічного зростання в тому, що називають «креативною економікою». У цій статті йдеться про дослідження того, як працівники регіонального агентства культури розподіляють регіональні бюджети на культуру та здійснюють моніторинг виробництва культури за допомогою процесів оцінки та порівняння.

This article presents the process of evaluating and comparing resources as socially embedded practices that are determined by historical, cultural, and political conditions. The basis of any business relationship is the plane of common interests, any business relationship (and not only) begin not so much with money, material and technical base, or even - ideas, but with self-determination, awareness of their own real interests. Therefore, the main resource of the sphere of culture (as in any case) is self-determination of the personality, more precisely - the personality itself and its self-consciousness. No ambition of the authorities is able to anticipate all the factors and fully regulate the development of cultural processes. Therefore, not only the firm but also the state as a whole wins. Empirical studies of evaluation and comparison show that the practice of creating metrics, accounting procedures, and other forms of numerical representations of essential resources is linked to social interests and institutional beliefs. Recently, cultural resources and cultural production have emerged as key drivers of economic growth in what is called the «creative economy.» At the same time, many cultural resources and cultural production are not historically strictly valued in terms of economic value, but are usually considered to have intrinsic social value. Such norms separate cultural resources and economic value, while large numbers of cultural production are simultaneously funded by welfare states, which makes the allocation of public funding a matter of professional expertise. This article is about exploring how regional cultural agency staff allocate regional budgets to culture and monitor cultural production through evaluation and comparison processes.

Ключові слова: оцінка, облік, бюджетні кошти, джерела фінансування, організація культури, економіка культури, механізм фінансування.

Key words: estimation, accounting, budgetary funds, sources of financing, organization of culture, economy of culture, mechanism of financing.

Постановка проблеми. Діяльність закладів культури може фінансуватись не тільки з бюджетних коштів на сферу культури (бюджети поточного утримання та фонди розвитку культури і мистецтва), але і з міжгалузевих та міжрегіональних програм, місцевих комплексних програм, що входять окремим рядком до відповідних бюджетів. Слід підкреслити, однак, що ці бюджетні кошти використовуються для фінансування виробників послуг у сфері культури. Підтримується, фактично, не споживач, а виступаючий «від його імені» виробник (установи культури). Таким чином, не існує повної гарантії захисту споживача (бюджетні кошти повинні давати платнику податків певні гарантії у сфері культури) від виробника, який може вимагати собі кошти на реалізацію невідібраної споживачем діяльності — ситуація аж ніяк не рідкісна в сфері культури, коли гроші йдуть на оплату «факту буття» установи культури та її працівників [1]. На щастя, вивчення питань культури не було новим. Можлива база для облікових робіт та порівняльних досліджень у таких галузях, як культурний туризм, планування культури та спадщини, економічні кластери та економіка, заснована на знаннях. Насправді, розглядати культуру та творчість як економічні двигуни для міських територій та застосовувати орієнтований на політику ресурсного фінансування та дослідницький підхід до галузі, яка сьогодні заслужила дуже високу позицію у планах розвитку міст, виявилася важкою проблемою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі відсутні спеціальні дослідження, об'єктом яких є ресурсне облік та фінансування у сфері культури. Разом з тим, є роботи, присвячені окремим проблемам фінансування, які здійснюють фахівці з різних областей знання. Так, дослідження даного феномена досліджені такими вченими, як Г. Бирженюк, Т. Веремієнко, К. Гордієнко, В. Дорошенко, Д. Жаркова, Т. Киселева, Ю. Красильников, Е. Лібакова, Т. Мартинова, О. Новікова, Скокова, Н. Черниш, В. Чижикова та інші. Таким чином, можна помітити, що відсутні цілісні дослідження в контексті соціологічного знання.

Метою статті є дослідження організації культури, оцінки, обліку джерел фінансування з метою залучення некомерційних цілей господарювання, які вимагають не тільки розробки власних дохідних напрямів діяльності, а й залучення зовнішніх джерел фінансування зі сторони держави, населення та приватного сектора.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світовий досвід фінансування, підтримки та розвитку сфери культури показав існування трьох основних типів економіки культури в залежності від механізму її фінансування:

1. Романський тип (наприклад, в Італії, Іспанії, у Франції), коли культура фінансується переважно централізовано, за рахунок державних коштів [2]. Так, в Італії фінансування культурних акцій та мистецтва мають право здійснювати тільки урядові організації або приватні особи, що користуються довірою держави. Особливим різновидом та крайнім вираженням цього типу була радянська економіка культури. Недарма досі стверджується, що і в умовах ринку вітчизняній економіці культури «найближчим є французький шлях».

2. Німецький тип, характерний для Німеччини та країн Скандинавії. В цьому випадку центральною владою надається тільки патерналістична підтримка, а державне фінансування здійснюється винятково з місцевих бюджетів та через незалежні структури та фонди.

3. Англо-американський тип: держава виступає лише натхненником та патроном певних напрямів, а фінансування здійснюється за рахунок залучення приватного капіталу, в тому числі за рахунок податкових пільг.

Точніше було б говорити не про національні типи, а про різні механізми фінансування:

- централізовано, безпосередньо через державні структури;
- державні кошти об'єднуються з залученими іншими засобами і вкладаються через незалежні або місцеві структури, тобто з максимальним використанням місцевого самоврядування та самоорганізації сфери культури та мистецтва;
- практично виключно за рахунок спонсорства та благодійності, але з державним політичним та правовим регулюванням (принцип довгої руки) [3].

В узагальненому вигляді потенційні джерела фінансування діяльності у сфері культури доцільно надати у вигляді схеми (рис. 1).

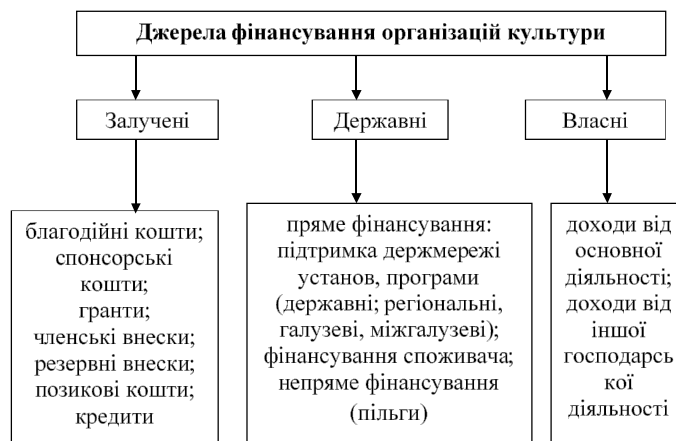

Рис. 1. Джерела фінансування організацій культури (розроблено автором)

Термін оцінки та обліку сфери фінансування відноситься до фізичної близькості, але більш важливо до організаційної структури виробничого середовища, що характеризується щільною мережею відносин між виробниками і, вертикально, по ланцюгу з покупцями та постачальниками; і міцними, неформальними зв'язками між економічними секторами та місцевим суспільством. Ця модель, більш відома з посиланням на регіональні агломерації малих та середніх підприємств, що займаються виробництвом спеціалізованих товарів, може бути застосована прямо до культурного виробництва, як це було зроблено серед країн Європи. В економічній перспективі, що приймає інтерпретаційний дискурс промислових районів, агломераційні події лежать в основі процесів генерування цінності – місто справді може розглядатися як система, що характеризується наявністю високої щільності культурних, мистецьких та природних надбань та мережа економічних, неекономічних та інституційних суб'єктів, які займаються охороною, валоризацією та управлінням.

Створюючи додану вартість та робочі місця, культурні галузі є прямим внеском у міську економічну галузь. Незважаючи на те, що роботи окремих художників важко підраховуються та є економічно значущими, ринки мистецтва, управління культурою та діяльність культурних установ представляють велику кількість сектору зайнятості, як показали деякі міста в цьому дослідженні. Прямі наслідки культурної діяльності аналогічно порушені аурую неоднозначності.

Відзначимо, що переважна більшість закладів культури не мають своїх власних джерел доходу, або їх рівень невисокий та його недостатньо для покриття всіх необхідних витрат. Тому вони або повністю фінансуються з державного бюджету (за рівнем належності установи: національної, регіональної чи місцевого управління), або отримують з нього кошти, необхідні для покриття частини витрат. У цьому випадку має місце фінансування за кошторисом поточних витрат.

Аналогія бюджетної дотації збереглася у вигляді мінімальних гарантій підтримки матеріально-технічної бази та господарської діяльності установ культури. Йдеться про такі статті, як заробітна плата штатних працівників, витрати на тепло, електроенергію та інші " захищені " статті бюджетного кошторису, які гарантують мінімум коштів поточного утримання, підтримки діяльності мережі установ, насамперед, державних мереж [4]. Необхідні капітальні вкладення фінансуються з державного бюджету за особливими кошторисами. На всіх рівнях бюджетних утворень з коштів бюджету утворюються фонди розвитку культури та мистецтва, метою яких є фінансування не сформованої мережі установ культури, а здійснення конкретної діяльності (соціальне замовлення). Йдеться про державні, регіональні та місцеві культурні програми, що фінансуються з відповідних фондів розвитку культури та мистецтва. Програмне фінансування фактично є розповсюдженням на бюджетні кошти механізму договірних відносин [5].

Тому цілком обґрунтованою і не позбавленою здорового глузду є практика ряду країн, де частина бюджетних коштів використовується на «безпосереднє фінансування споживача» в соціально-культурній сфері. Мова йде не про споживача взагалі, а про ті його групи та категорії, які потребують гарантованих бюджетних коштів (незаможні, діти, етнічні меншини тощо). Представникам таких категорій можуть бути видані чеки (ваучери, талони, картки) на певний мінімум послуг у сфері культури (бібліотечних, музейних, виставкових послуг тощо) [6]. Ці та інші чеки гасяться у відповідних установах культури та сплачуються установам культури під гарантії бюджету. В цьому випадку знімається проблема компенсаційних виплат незахищеним групам населення, а заклади культури починають «полювати» за такими клієнтами, реалізуючи тим самим необхідний мінімум послуг.

Джерела фінансування організацій культури діляться на три групи:

- залучені кошти (відносяться до добровільних, спонсорських коштів, грантів фондів, членських внесків тощо);
- державні кошти (об'єднує прямі та непрямі субсидії держави);
- власні кошти (включають доходи від основної та комерційної діяльності).

Різні категорії членства дають різні переваги вкладникам. Перш за все, члени мають право на безоплатне або пільгове відвідування виставок, концертів, спеціальних заходів, закритих зустрічей та ювілейних вечорів, як на території організації культури, так і за її межами. Разом з тим, члени суспільства постійно отримують новини

з життя організації культури через журнали, інформаційні бюлетені, запрошення, що надсилаються, а також мають знижки на друковану та сувенірну продукцію.

Крім того, привілейовані члени, донори та меценати можуть брати безпосередню участь в управлінні товариством друзів. Вони отримують право голосу на Раді товариства, головному органі управління благочинною організацією, нарівні з персоналом організації культури [7]. На засіданнях Ради, які проходять кілька разів на рік, члени беруть участь у розгляді задач та напрямів діяльності товариства, затвердженні бюджету витрат та доходів, а також в аналізі підсумків роботи організації.

Таким чином, популярність системи членства можливо пояснити тим, що вона є своєрідною формою участі в діяльності установ та організацій культури та передбачає значне число привілеїв для вкладників. На даний час в Україні прикладами товариств друзів є Клуби друзів музеїв, театрів, інших культурно-мистецьких закладів. Для фізичних осіб існують чотири категорії членства. Кожна людина, котра внесла 100, 200, 500 американських доларів та вище, має право вважатися простим або привілейованим членом Клубу друзів. Для юридичних осіб розроблено більше число категорій членства, які значно відрізняються за сумами внесків – від 1000 до 100 000 американських доларів та вище [8]. Підприємства та організації можуть стати простими та почесними корпоративними членами, рядовими та офіційними спонсорами або покровителями культурно-мистецьких установ.

Всі внески в Клуб друзів носять цільовий характер. Іншими словами, сам вкладник визначає напрями витрачання коштів, наприклад, на реставрацію музейних приміщень, експонатів, освітні програми тощо. Зі свого боку, музей надає своїм членам ряд привілеїв, а для керівників компаній видаються персональні картки, що дають право на безкоштовне відвідування музею та участь у клубних заходах. Крім того, назви організацій, які зробили значні благодійні кошти, додаються в список «Спонсори та благодійники» в річному звіті, виставкових каталогах музею та засобах масової інформації, а також заносяться на Дошку почесних спонсорів. Коло друзів функціонує при Національному художньому музеї України. Статус «прихильник» у дружньому колі отримує особа, яка внесла 500 грн і більше, статус «відповідальний» – 8000 грн і більше [9].

Офіційним спонсорам та покровителям музеїв або театрів надається пріоритетне право на проведення корпоративних заходів в їх стінах та участь керівників компаній у раді Клубу друзів. Для індивідуальних членів привілеї обмежуються отриманням персональної картки та регулярної інформації про відкриття виставок, проведення концертів і клубних заходів.

Серед залучених джерел фінансування установ культури особливе місце займають позикові кошти. В якості позикових джерел фінансування виступають кредити банків, фінансових інститутів, міжнародних організацій та ін. Окреме місце в системі позикового фінансування некомерційних організацій культури займають неоподатковані податком муніципальні регіональні облігації, зазвичай які називають мінусами (*munis*). Муніципальними облігаціями називають облігації, що випускаються для фінансування діяльності некомерційних організацій муніципальними органами влади та, власне, некомерційними організаціями.

Висновки і пропозиції. Як відомо, наразі держава виділяє значні ресурси на створення та обслуговування публічних колекцій, таких як громадські музеї, та галереї та